

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.47>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Павлюх О.А.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету
ORCID: 0000-0002-7850-8977
e-mail: pavlyuh@gmail.com*

Коломієць Д.В.,
*здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
ORCID: 0009-0000-2680-4400
e-mail: kolomiets.dmitryy777@gmail.com*

Павлюх О.А., Коломієць Д.В. Забезпечення діяльності правоохоронних органів під час проведення обшуку.

У науковій статті зазначено поняття «обшук» та його значення для досудового розслідування та кримінального провадження. Окреслено причини актуальності та доцільності дослідження тематики криміналістичної науки в контексті забезпечення кримінального провадження, слідчих (розшукових) дій, а конкретно обшуку. Розглянуті базові засади, принципи і особливості здійснення обшуку уповноваженими суб'єктами, їх процесуальні можливості в контексті його здійснення. Вказано фундаментальні положення криміналістики щодо обшуку, підстав і методів його проведення, використання спеціальних знань та засобів криміналістичної техніки, використання криміналістичної тактики, виокремлення спеціалізованих криміналістичних тактик та застосування конкретні криміналістичні техніки.

Встановлено, що обшук – це гласна слідча (розшукова) дія, сутність якої полягає в законному примусовому обстеженні приміщень чи споруд, певних ділянок місцевості, окремих громадян, їх одягу і речей з метою виявлення знаряддя кримінального правопорушення, речей та цінностей здобутих злочинним шляхом, а також інших предметів, що мають значення для встановлення обставин кримінального діяння. Конкретизація даного поняття дала можливість виходячи із зазначених відомостей створити та дослідити теоретичну базу здійснення обшуку, виокремлення основних цілей обшуку та його мети.

Окрім зазначених аспектів, важливим є розгляд тактичних та організаційних особливостей, що розроблені криміналістикою та зазначені кримінальним процесуальним законодавством. Це зокрема, підстави проведення обшуку, його завдання, мета і ціль, підготовка до нього, визначення всіх його учасників, етапне проведення обшуку з дотриманням норм закону та рекомендацій, розроблених на основі чинних наукових і практичних здобутків.

Узагальнюючи, можна зазначити, що обшук, як процесуальна дія, є одним із ключових інструментів в досудовому розслідуванні, що забезпечує ефективне здобуття доказової бази, сприяє розкриттю кримінальних правопорушень та встановленню об'єктивної істини.

Ключові слова: криміналістика, обшук, слідчий, уповноважені суб'єкти, слідчі (розшукові) дії, розслідування, слідство, криміналістичне забезпечення.

Pavliukh O.A., Kolomiets D.V. Ensuring the activities of law enforcement agencies during the search.

The article defines the concept of “search” and its importance for pre-trial investigation and criminal proceedings. The author outlines the reasons for the relevance and expediency of studying the topics of

forensic science in the context of ensuring criminal proceedings, investigative (detective) actions, and specifically, search. The author examines the basic foundations, principles and peculiarities of search by authorized subjects, their procedural capabilities in the context of its implementation. The author indicates the fundamental provisions of forensic science regarding the search, the grounds and methods of its conduct, the use of special knowledge and means of forensic technology, the use of forensic tactics, the allocation of specialized forensic tactics and the use of specific forensic techniques.

The author establishes that a search is a public investigative (detective) action, the essence of which is a lawful compulsory inspection of premises or structures, certain areas of the territory, individual citizens, their clothes and belongings with the aim of detecting the instrumentality of a criminal offense, things and valuables obtained by criminal means, as well as other items relevant to establishing the circumstances of a criminal act. Specifying this concept made it possible, based on this information, to create and study the theoretical basis for conducting a search, to identify the main purposes of a search and its purpose.

In addition to these aspects, it is important to consider the tactical and organizational features developed by criminalistics and specified by criminal procedure legislation. These include, in particular, the grounds for conducting a search, its objectives, purpose and goal, preparation for it, identification of all its participants, phased conduct of the search in compliance with the law and recommendations developed on the basis of current scientific and practical achievements.

To summarize, a search as a procedural action is one of the key tools in a pre-trial investigation that ensures effective acquisition of evidence, facilitates the disclosure of criminal offenses and the establishment of objective truth.

Key words: forensics, search, investigator, authorized subjects, investigative (search) actions, investigation, investigation, forensic providing.

Постановка проблеми: Обшук – це слідча (розшукова) дія, що полягає у виявленні та фіксації значимих для розкриття кримінальних правопорушень фактів, речей та осіб. Варто зазначити, що за своєю суттю це складна процедура, що має свої певні особливі умови. Оскільки, обшук санкціонується ухвалою слідчого судді, він певною мірою обмежує законні права та інтереси особи, наприклад, право на недоторканість житла чи на вільне пересування. Тож доцільно розуміти, що особа, що уповноважена на проведення обшуку повинна знати всі тонкощі цієї процедури та неухильно додержуватися всіх вимог. На сьогоднішній день, наукою і практикою розроблено велика кількість засобів та методів, що допомагають здійснювати слідчі (розшукові) дії, у тому числі і обшук. Проте, на противагу цьому діє низький рівень підготовки співробітників правоохоронних органів, що полягає у низькій правовій кваліфікації на нестачі знань щодо використання тих чи інших методів та засобів розслідування кримінальних правопорушень. Виходячи з наведеного, сьогодні зростає потреба у розвитку професійної підготовки правоохоронців щодо проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема і конкретизації криміналістичних можливостей слідчих при здійсненню обшуку.

Стан опрацювання проблематики: Проблематика криміналістичного забезпечення діяльності слідчих при обшуку, роль криміналістики в діяльності слідчих, розслідуванні кримінальних правопорушень є предметом багатьох наукових досліджень юристів-науковців і практиків. Варто звернути особливу увагу на праці таких вчених, як: Черненко А.П., Ківалова С.В., Міщенко С.М., Захарченка В.Ю., Головка М.Б., Лисенка В.В., Пяковського В.В., Черноус Ю.М., Самодіна А.В., Коваленко І.О., Біленчука П.Д., Геля А.П., Семакова Г.С., Тіщенко В.В., Подобного О.О., Осипенко І.П., Мишастої К.Б.

Метою цієї статті є визначення обсягів та можливостей криміналістичного забезпечення співробітників слідчих підрозділів при проведенні обшуку.

Виклад основного матеріалу: Особливості діяльності органів досудового розслідування вимагають від них застосування різних теоретико-практичних методів та способів реалізації своїх повноважень, зокрема застосування криміналістичних знань та, особливо, техніки.

Як зазначив Черненко А.П. у своєму дослідженні, кримінальне провадження характеризується доволі суворою регламентацією законодавства і здійснюється лише передбаченими законом засобами і методами [1, с. 317]. Законодавець чітко та жорстко окреслює можливу міру поведінки суб'єктів, застосовує визначене коло допустимих способів реалізації їх прав, забезпечення інтересів та виконання обов'язків, що на них покладені. Основою будь-якого кримінального прова-

дження слугує досудове розслідування, як базова форма отримання доказів для кримінального правопорушення. Діяльність уповноважених суб'єктів під час досудового розслідування умовно можна розділити на проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій та нагляд за додержанням законності під час їх проведення. Суб'єктом, на якого безпосередньо покладено здійснення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій є слідчий.

Основа слідчих (розшукових) дій (далі – с(р)д) закладається Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України). Таким чином, це є визначене коло гласних та негласних дій, що вчиняються постановою слідчого, прокурора чи ухвалою слідчого судді в порядку і способах, що прямо передбачені КПК України.

Предметом розгляду, що заслуговує на особливу увагу є така гласна слідча (розшукова) дія, як обшук. Так, це гласна слідча (розшукова) дія, сутність якої полягає в законному примусовому обстеженні приміщень чи споруд, певних ділянок місцевості, окремих громадян, їх одягу і речей з метою виявлення знаряддя кримінального правопорушення, речей та цінностей здобутих злочинним шляхом, а також інших предметів, що мають значення для встановлення обставин кримінального діяння. Ківалов С.В., Міщенко С.М. та Захарченко В.Ю. зазначають трактування поняття обшуку, а саме, що це «слідча (розшукова) дія, спрямована на примусове обстеження житла чи іншого володіння особи й самої особи, членів її сім'ї або будь-якої організації з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення розшукуваних осіб» [2, с. 514]. Обшук характеризується особливими вимогами до проведення. Так, згідно ст. 234 КПК України, проведення обшуку потребує ухвали слідчого судді, що зумовлено обмеженням гарантованих Конституцією України та ратифікованими Україною міжнародними актами, прав та свобод особи. Це, зокрема, право особи на недоторканість житла, на невтручання в особисте життя та інші [4]. Проте, варто зазначити, що навіть теоретична основа для обшуку формується виключно у випадку, коли відомості про кримінальне правопорушення, в межах якого проводиться с(р)д, внесені до Єдиного реєстру досудового розслідування (далі – ЄРДР), та здобутими в ході досудового розслідування чи оперативно-розшукової діяльності фактів чи підстав, що мають юридичне значення для організації обшуку. Науковці Головка М.Б. і Осипенко І.П. зазначають, що обшук займає «чільне місце у системі С(Р)Д», і характеризується, як «слідча дія, що являє собою процесуальне примусове обстеження приміщень, місцевості, окремих осіб з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб» [5, с. 7]. Дослідження питання щодо місця обшуку в системі с(р)д змушує точно окреслити тезис, що проведення обшуку тісно зв'язане з порушеннями прав громадян на недоторканність особи, житла, її особистого життя і вимагає дотримання встановлених законом гарантій, які б мінімізували можливі обмеження гарантованих конституційних прав особи. Саме така характерна залежність уособлює особливий статус обшуку в контексті досудового розслідування та кримінального провадження в цілому. У висновку вище наведених даних варто узагальнити і визнати, що обшук – особлива слідча (розшукова) дія, що має місце у виключних випадках і має на меті отримання доказів у кримінальному провадженні, шляхом обстеження певних приміщень, місць, предметів чи суб'єктів з метою вилучення важливих для кримінального провадження суб'єктів, речей, цінностей, майна та інших вагомих матеріальних об'єктів та нематеріальних (цифрові матеріали, тощо).

Щодо питання ролі криміналістики при проведенні обшуку, то тут варто зазначити, що криміналістичне забезпечення при розслідуванні кримінальних правопорушень відіграє базову роль в ході досудового розслідування. Так, Лисенко В.В. в своїй роботі визначає, що криміналістичне забезпечення розслідування проявляється як система розробки та впровадження у практику розслідування криміналістичних рекомендацій, техніко-криміналістичних засобів та інформаційних технологій, метою яких є оптимізації та підвищення ефективності процесу виявлення, розслідування та попередження правопорушень [6, с. 12]. Тобто, на основі ґрунтовної розробки матеріалів теоретичних і практичних напрацювань, науковцем було зроблено дослідження щодо питання криміналістичного забезпечення і зроблено основоположні визначення, що мають місце в системі криміналістики та загальній юридичній сфері. Так, науковцем Лисенком визначено, що за змістом криміналістичне забезпечення характеризується сукупність взаємопов'язаних дій: розробка

криміналістичних рекомендацій; доведення до відома співробітників правоохоронних органів результатів аналізу діяльності щодо виявлення та розслідування злочинів, змісту злочинної діяльності та даних про ефективні методи і засоби протидії злочинності; безпосереднє використання співробітниками правоохоронних органів криміналістичних рекомендацій у практиці виявлення та розслідування злочинів [6, с. 12]. Тобто, ефективність розслідування прямо може залежати від використання уповноваженими суб'єктами спеціальних знань, що входять до кола криміналістики, спеціальних техніко-криміналістичних засобів тощо. Осипенко І.П. та Мишаста К.Б. зазначають твердження, яке не може мати заперечення, і вказують, що: «Дотримання обґрунтованих умови проведення обшуку у кримінальному провадженні є запорукою допустимості доказів отриманих під час цієї слідчої дії», що має догматичний характер [11, с. 196]. Важливо зазначити, що причини використання криміналістичних знань і засобів є не формальними, а, навпаки, мають основне значення, так як, за загальним правилом, є важливою складовою виявлення, отримання та фіксації основоположних доказів. Так, до прикладу, саме криміналістичні знання характеризують види на які можна поділити обшук, згідно загально-визначених критеріїв. Відповідно, обшук класифікується за послідовністю проведення – первинний та додатковий, за одночасністю проведення – одиничний та груповий, за об'єктами обшуку – обшук приміщень, обшук транспортних засобів, обшук ділянок місцевості, обшук особи (особистий) [7, с. 424]. Таким чином криміналістичні знання формують підходи до розуміння обшуку, як складного елементу процесуальної діяльності відповідних уповноважених суб'єктів, та розтлумачують необхідні дані щодо фактичного сприйняття та порядку його здійснення. Відповідно техніко-криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень має в основі використання спеціальних засобів і методів, розроблених за допомогою практичних рекомендацій і загально та спеціально наукових знань. Вони безпосередньо мають важливе значення так, як вони дозволяють підвищити ефективність розслідування, забезпечуючи точність і об'єктивність результатів. Спеціальні засоби та методи криміналістики сприяють виявленню, фіксації, вилученню та дослідженню доказів, допомагаючи з'ясувати обставини злочину та встановити винуватців. Крім того, науково обґрунтовані методики дозволяють зменшити вплив людського фактору та мінімізувати ризик помилок при зборі та аналізі інформації. Техніко-криміналістичне забезпечення є необхідним елементом сучасного розслідування, оскільки завдяки новітнім технологіям і методам можна виявити навіть найдрібніші сліди та отримати додаткову інформацію, яка може стати вирішальною у процесі розкриття злочину. Узагальнюючи вище викладене, можна сказати, що роль криміналістичного забезпечення в діяльності уповноважених на розслідування кримінальних правопорушень осіб є надзвичайно важливою, адже криміналістичне забезпечення сприяє підвищенню якості та ефективності розслідування, допомагаючи встановити істину у справі. Використання сучасних технічних засобів і методів дозволяє отримувати об'єктивні докази, підвищує рівень обґрунтованості висновків слідства і сприяє швидшому розкриттю злочинів. Таким чином, криміналістичне забезпечення є невід'ємною складовою діяльності уповноважених суб'єктів, оскільки воно дозволяє сформувати належну доказову базу та підвищує рівень професійної компетентності під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Достатньо актуальною і досліджуваною темою для обговорення є роль криміналістики в проведенні обшуку слідчим. Щодо неї висловлювалося багато думок, проте питання криміналістичного слідчих при обшуку залишилося актуальним. Провівши досить кропітку роботу та системне дослідження наукових та практичних напрацювань і порад, було визначено, що саме криміналістична складова проведення обшуку відіграє вагомий роль в його ефективності і дієвості. Так, на підтвердження даного факту можна зазначити, що на думку Коваленко І.О., важливим є організаційно-планувальна діяльність слідчого до проведення обшуку, ретельна підготовка до цієї слідчої (розшукової) дії, правильне та доцільне використання відповідних тактичних прийомів [8, с. 175]. Аналізуючи інформацію, обшук як слідча (розшукова) дія потребує комплексного підходу для забезпечення високої ефективності. Зокрема, цитуючи Біленчука П.Д., Геля А.П. та Семакова Г.С.: «Кожний обшук є неповторним та індивідуальним, бо визначається конкретними обставинами розслідуваної кримінальної справи, характером об'єктів пошуку, особливостями обшукуваної особи, специфікою об'єкта, що підлягає обшуку, та іншими обставинами кримінальної справи» [9, с. 74]. Доповнюючи такий тезис варто зазначити і про існування загальноприйнятих та основоположних рекомендацій, що формально отримали статус догм для слідчих під час проведення обшуку. Тобто, криміналістична складова обшуку полягає в створенні фундаменту для

його проведення. До прикладу, саме криміналістика визначає обов'язкові дії, що вчиняються до початку обшуку. Так, діями, що передують обшук є:

- збирання необхідних орієнтуючих відомостей, для розуміння мети та особливостей умов проведення обшуку;
- визначення часу обшуку, для ефективного його вчинення;
- комплектування й інструктаж слідчо-оперативної групи, для додержання законності і порядку;
- вживання заходів до забезпечення групи необхідними техніко-криміналістичними засобами, а також транспортом;
- складання плану проведення обшуку;
- винесення ухвали слідчого судді, як основоположна підстава для проведення обшуку.

Таким чином характеризуючи до-процесуальні дії, можна стверджувати, що вони будують чітку структуру для підготовки до обшуку і мають на меті отримання, як результату вчинення обшуку, що в підсумку у висновку забезпечить виконання мети такої слідчої (розшукової) дії. У свою чергу, слідчим для здійснення безпомилкового та ефективного обшуку рекомендується дотримуватися основних визначених стадій обшуку:

- підготовка (попередня) полягає в прибутті слідчо-оперативної групи до місця обшуку, проникненні на об'єкт, що обшукується, і вжитті заходів, що забезпечують нормальний хід обшуку (зосередження осіб в одній кімнаті, заборона розмовляти між собою та пересуватися по приміщенню тощо) [10, с. 119];
- оглядова стадія полягає в обході приміщення або ділянки місцевості, предмета обшуку, під час якого слідчий безпосередньо ознайомлюється з обстановкою, намічає план обшуку, остаточно розподіляє обов'язки між учасниками, ухвалює рішення про використання технічних засобів [10, с. 119];
- детальна стадія включає безпосередньо пошуки об'єктів, що цікавлять слідство [10, с. 119];
- фіксація результатів обшуку полягає у складанні протоколу, планів і схем приміщень або ділянок місцевості, що обшукуються, користуванні фотографування і відеозапису як засобів фіксації [10, с. 119].

Отже, слідчим для проведення ефективного обшуку потрібно дотримуватися основоположних принципів підготовки та проведення слідчої (розшукової) дії, що визначені за допомогою криміналістичних знань і методик. Криміналістичні знання і методики не лише допомагають структурувати підхід до обшуку, але й забезпечують системність, безпеку та точність у виявленні доказів, що в процесі досудового розслідування відіграє ключову роль.

Висновок: У висновку проведеної роботи варто зазначити, що на основі вище наведених фактів, криміналістична складова обшуку відіграє основоположну фундаментальну роль, а діяльність слідчого координується безпосередньо за допомогою криміналістичних знань. Криміналістичне забезпечення діяльності слідчих при здійсненні обшуку, ладне суттєво вдосконалити результативність обшуку, що, в сумі наводить на переконливі доводи важливості криміналістики не тільки для обшуку, а й для інших гласних та негласних слідчих (розшукових) дій. Визначення обсягів та можливостей криміналістичного забезпечення співробітників слідчих підрозділів при проведенні обшуку при дослідженні показало, що чинне кримінальне процесуальне законодавство передбачає виключно загальні положення, тобто, можливість отримання від обшуку виконання його цілей та поставленої мети. Проте, повертаючись до області криміналістики, обшук постає в більш розібраному, описаному та визначеному змісті, що суттєво збільшує шанси на успіх під час його здійснення. Це зумовлено тим, що криміналістикою, обшук розподілений на стадії, види, техніки та детально описано практичні особливості. Виходячи з вище викладеного, криміналістичне забезпечення обшуку є визначальним чинником його ефективності, оскільки сприяє належній підготовці, організації та безпосереднього проведення цього процесуального заходу. Використання криміналістичних методів, спеціальних знань, тактичних прийомів і технічних засобів дозволяє значно підвищити результативність обшуку, зменшити ризики його невдачі, а також забезпечити дотримання процесуальних приписів.

Таким чином, криміналістика виступає одним із головних елементів слідчої діяльності, забезпечуючи слідчих практичними інструментами для збору доказів та встановлення об'єктивної істини у кримінальному провадженні. Подальші дослідження в цій сфері можуть бути спрямовані

на вдосконалення методології обшуку, розробку нових тактичних прийомів і підвищення рівня професійної підготовки слідчих.

У проведеній роботі було здійснено аналітично-прикладне дослідження щодо ролі криміналістичного забезпечення слідчих при проведенні обшуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черненко А.П. Про повноваження слідчого щодо давання доручення оперативним підрозділам на проведення обшуку: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро. 2023. 368 с.
2. Ківалов С.В., Міщенко С.М., Захарченко В.Ю. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар: Відп. ред.: Одіссей, 2013. 1104 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: від 13.04.2012 у Редакції від 01.10.2022. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 20 лютого 2025 року).
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/Laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 20 лютого 2025 року).
5. Головка М.Б., Осипенко І.П. Обшук (юридико-психологічні аспекти організації та проведення): навчально-методичний посібник. Чернівці: Чернігівський національний технологічний університет, 2015. 126 с.
6. Лисенко В.В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юр. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2006. 35 с.
7. Пясковський В.В., Чорноус Ю.М., Самодін А.В. Криміналістика: підручник / за заг. ред. В.В. Пясковського. Харків, 2020. 752 с.
8. Коваленко І.О. До питання криміналістичного забезпечення проведення обшуку: *Актуальні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування*: матеріали наук.-практ. семінару, м. Дніпро, 24 травня 2019 р. Дніпро. 2019. С. 175–177.
9. Біленчук П.Д., Гель А.П., Семаков Г.С. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2007. 512 с.
10. Тіщенко В. В., Подобний О. О. Криміналістика: навчально-методичний посібник. Видавництво «Юридика». Одеса, 2022. 236 с.
11. Осипенко І.П., Мишаста К.Б. Загальні положення тактики проведення обшуку: *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. Вип. 3. 2021. С. 196–200.